

Pismo
Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

POLITEJA

27
2014

■ Państwo i prawo

■ Kulturoznawstwo

■ Polityki miejskie

akademicka.pl

Publikacja wydana dzięki pomocy *de minimis* z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz środkom Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ.

Publikacja wydana w dwóch wersjach: elektronicznej i drukowanej. Wersją pierwotną jest format elektroniczny

„POLITEJA.

Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego”
ul. Piłsudskiego 13, pok. 209
31-110 Kraków
tel.: 12 663 34 74, fax: 12 421 53 65
politeja@uj.edu.pl
www.politeja.wsmip.uj.edu.pl

Księgarnia Akademicka Sp. z o.o.
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./fax: 12 431 27 43
akademicka@akademicka.pl
www.akademicka.pl

ISSN 1733-6716

Redakcja tekstów:
Justyna Wójcik

Projekt okładki:
Agnieszka Kluzik

Typografia, skład i łamanie:

 www.anatta.pl

Nakład: 150 egz.

RECENZENCI

Saad Abudayeh (Jordan University)
Roman Bäcker (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
Piotr Balcerowicz (Uniwersytet Warszawski)
Marek Bankowicz (Uniwersytet Jagielloński)
Włodzimierz Bernacki (Uniwersytet Jagielloński)
Agnieszka Bień-Kacała (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
Maksim Bulachtin (Perm University)
Adam Chmielewski (Uniwersytet Wrocławski)
Joachim Diec (Uniwersytet Jagielloński)
Artur Demchuk (Lomonosov Moscow State University)
Andrzej Dudek (Uniwersytet Jagielloński)
Anna Karwińska (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)
Wojciech Kaute (Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Paulina Kewes (University of Oxford)
Wawrzyniec Konarski (Uniwersytet Jagielloński)
Leszek Korporowicz (Uniwersytet Jagielloński)
Krzysztof Kościelniak (Uniwersytet Jagielloński)
Barbara Krauz-Mozer (Uniwersytet Jagielloński)
Marek Maciejewski (Uniwersytet Wrocławski)
Ryszard Małajny (Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Marcin Marcinko (Uniwersytet Jagielloński)
Gerhard Meiser (Universität Halle)
Małgorzata Melchior (Uniwersytet Warszawski)
Włodzimierz Mich (Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie)
Tadeusz Miczka (Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Andrea Schmidt (Pecs University)
Krystyna Siellawa-Kolbowska (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie)
Mieczysław Smoleń (Uniwersytet Jagielloński)
Barbara Stoczewska (Uniwersytet Jagielloński)
Lucjan Suchanek (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Oświęcimiu)
Krzysztof Szczerski (Uniwersytet Jagielloński)
Maria Szmeja (Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie)
Dariusz Szpopier (Uniwersytet Gdański)
Katarzyna Warmińska (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)
Janusz J. Węc (Uniwersytet Jagielloński)
Howard Williams (Aberystwyth University)
Ryszard Zięba (Uniwersytet Warszawski)

Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych
i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

POLITEJA

NR 1 (27)

KRAKÓW 2014

RADA PROGRAMOWA

- Prof. Jerzy Axer** (Uniwersytet Warszawski)
Prof. Andrea Ciampani (LUMSA, Roma)
Prof. Břetislav Dančák (Masaryk University, Brno)
Prof. Rahul Peter Das (Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg)
Prof. Taras Finikov (KROK University, Kyiv)
Prof. Saleh K. Hamarneh (Jordan University)
Prof. Ferenc Hörcher (Pázmány Péter Catholic University, Budapest)
Prof. Alvydas Jokubaitis (Vilnius University)
Prof. Wiesław Kozub-Ciembroniewicz (Instytut Nauk Politycznych i Stosunków
Międzynarodowych UJ)
Prof. Zdzisław Mach (Instytut Europeistyki UJ)
Prof. Andrzej Mania (Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ)
Prof. Tadeusz Paleczny (Instytut Studiów Regionalnych UJ)
Prof. Dorota Praszalowicz (Instytut Amerykanistyki i Studiów Polonijnych UJ)
Prof. Anna Rażny (Instytut Rosji i Europy Wschodniej UJ)
Prof. John Robertson (Cambridge University)
Prof. Irena Stawowy-Kawka (Instytut Nauk Politycznych i Stosunków
Międzynarodowych UJ)
Prof. Noël O'Sullivan (University of Hull)
Prof. Adam Walaszek (Instytut Amerykanistyki i Studiów Polonijnych UJ)
Prof. Andrey Yuriyevich Shutov (Lomonosov Moscow State University)
Prof. Andrzej Zięba (Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ)

REDAKTOR NACZELNY CZASOPISMA

Prof. Bogdan Szlachta
(Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ)

SEKRETARZ REDAKCJI CZASOPISMA

- Dr hab. Dorota Pietrzyk-Reeves**
(Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ)
Dr Arkadiusz Górniewicz
(Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ)

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

PAŃSTWO I PRAWO

- 5 Jan Wiktor Tkaczyński, *Prawo ustrojowe państwa. O aporii terminu prawnego w polskiej i niemieckiej nauce o polityce*
- 21 Dariusz Stolicki, *Ramy prawne reżimu detencji wojskowej w prawie amerykańskim w świetle aktualnego orzecznictwa*
- 61 Ewa Myślak, *Pozycja Narodowego Banku Polskiego w systemie naczelných organów władzy państwowej. Analiza wybranych zagadnień*

KULTUROZNAWSTWO

- 81 Jolanta Ambrosewicz-Jacobs (in co-operation with Elisabeth Büttner), *Isolated Islands? Memory of the Holocaust in Formal and Informal Education. The Case Study of Post-Communist Poland*
- 107 Tadeusz Paleczny, *Dialog międzykulturowy w społeczeństwach pluralistycznych*

POLITYKI MIEJSKIE

- 133 Jacek Gądecki, Paweł Kubicki, *Wstęp*
- 135 Jacek Gądecki, Paweł Kubicki, *Polityki miejskie*
- 157 Kacper Pobłocki, *Gentryfikacja, własność i polski kapitalizm polityczny*
- 179 Anna Sosnowska, *Awans symboliczny mimochodem. Liderzy polskiego Greenpointu wobec gentryfikacji dzielnic*
- 209 Joanna Orzechowska-Waślawska, *Baskijskie polityki miejskie: konstruowanie nowej symboliki i nowego oblicza Bilbao*
- 229 Elżbieta Nieroba, *Muzeum w rytmie miasta – nowe wyzwania dla tradycyjnej elity*
- 245 Magdalena Łukasiuk, *Renesans architektury modernizmu jako fenomen społeczny*

- 263 **Marta Smagacz-Poziemska**, *(Nowe) przestrzenie życiowe młodych mieszkańców miasta. Na podstawie badań w Krakowie i Katowicach*
- 281 **Katarzyna Tasarek-Skrok**, *Przestrzeń pracy pracowników warszawskich korporacji – perspektywa i kreacja przestrzeni przez dostawców wyposażenia i usług dla biur*
- 295 **Witold Betkiewicz, Agnieszka Jasiewicz-Betkiewicz**, *Wielkomięjscy radni Platformy Obywatelskiej i Prawa i Sprawiedliwości na ścieżkach do stanowisk zajmowanych w kadencji 2006-2010*
- 327 **Agata Nijander-Dudzińska**, *Kultura polityczna elit w miastach partnerskich pogranicza Polski, Słowacji, Węgier i Ukrainy. Koncepcja badań*

akademicka.pl

akademicka.pl

Jan Wiktor TKACZYŃSKI

Uniwersytet Jagielloński

jan.tkaczynski@wp.pl

PRAWO USTROJOWE PAŃSTWA

O APORII TERMINU PRAWNEGO W POLSKIEJ I NIEMIECKIEJ NAUCE O POLITYCE

ABSTRACT State law. About aporia of legal term in Polish and German science of politics

The cognitive object of the science of a state law is its political system. This definition, however, does not expand all the elements necessary to circumscribe the proper understanding of this concept. Referring to the etymology in German (*Staatsrechtslehre*), we are talking about the science of state law. Thus, the object of analysis, according to literal understanding of the concept, would be state (*Staat*), not his – anyhow defined – political system. This semantic inconvenience surprises here so far as it needs to be taken into account that for the ancient Greeks, not the state (*πολιτεία*), but politics (*πολιτικά*) meant the whole doctrine of state (*πολιτική επιστήμη*). Experience of the ancient Roman jurisprudence has brought in this issue fundamental change. From then on law, dichotomously divided according to the criterion of “benefits” (*utilitas*) into private (*jus civile*) and public (*jus publicum*), will be seen as a whole legal system that regulates social relations between people, people and assets and people and the state. In contrast, however, to the private law, protecting the interests of individuals, the task of public law is to guard the common interest, thereby bringing benefits to society as a whole.

Słowa kluczowe: niemieckie i polskie prawo ustrojowe, teoria państwa i polityki

Keywords: German and Polish state law, theory of the state, political theory

Obiektem poznawczym nauki prawa ustrojowego państwa jest jego ustrój polityczny. Definicja ta nie wyczerpuje jednak wszystkich znamion niezbędnych do zakreślenia właściwego rozumienia desygnatu wyjściowego pojęcia. Odwołując się bowiem do źródłosłowa w języku niemieckim (*Staatsrechtslehre*), mowa jest tutaj o nauce prawa państwowego. Tym samym obiektem analizy byłoby, według literalnego rozumienia podanego pojęcia, państwo (*Staat*), a nie jego – jakkolwiek byłby on definiowany – polityczny ustrój. Ta semantyczna niedogodność zaskakuje tu o tyle, o ile uwzględnić, że w rozumieniu starożytnych Greków nie państwo (*πολιτεια*), ale właśnie polityka (*πολιτικά*) oznaczała całość nauki o państwie (*πολιτική επιστήμη*).

Doświadczenie wszakże antycznej jurysprudencji rzymskiej przyniosło ze sobą w tej kwestii fundamentalną zmianę. Odtąd prawo, dychotomicznie podzielone według kryterium „korzyści” (*utilitas*) na prywatne (*ius civile*) i publiczne (*ius publicum*), będzie widziane jako całość norm prawnych, które regulują stosunki społeczne pomiędzy osobami, osobami a rzeczami oraz osobami a państwem. W przeciwieństwie jednakże do prawa prywatnego, chroniącego interesy poszczególnych jednostek, zadaniem norm prawa publicznego ma być strzeżenie interesu wspólnego, a przez to przynoszenie korzyści społeczeństwu jako całości.

Nie dziwi zatem, że osadzona na fundamencie prawa rzymskiego nauka prawa państwowego traktuje państwo jako uregulowany stan (porządek) rzeczy, przedstawia jego organizację, a wreszcie określa podstawowe zasady działania. Krótko mówiąc, rozumie przez państwo jego prawo¹. Inaczej jest natomiast w przypadku polityki. Kontynuacja myślenia Arystotelesowego prowadzi bowiem do widzenia jej w kategoriach (sposobu) zmiany istniejącego porządku. Stąd polityka to wskazanie celów oraz dróg, którymi życie publiczne ma podążać, jak również środków, za pomocą których mogą zostać one urzeczywistnione. To wreszcie obserwacja wpływu skutków ustanowionego prawa na stosunki społeczne i, jeżeli to niezbędne, rozumienie przez politykę (możliwości) dążenia do usunięcia ich szkodliwego wpływu na te właśnie stosunki. Tak samo zresztą jak widzenie jej jako (możliwego) dążenia do usunięcia wad i niedociągnięć w istniejących rozwiązaniach instytucjonalnych².

1. PRAWO USTROJOWE PAŃSTWA: FENOMEN CZY FANTOM TERMINOLOGICZNY?

W ślad za podjętymi w drugiej połowie XIX w. próbami nowożytnego zdefiniowania w nauce niemieckiej zakresu obowiązywania pojęcia prawa państwowego³ zaczęto

¹ H. Kelsen, *Allgemeine Staatslehre*, Berlin 1925, s. 16-17, *Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaft. Abteilung Rechtswissenschaft*, 23.

² J. C. Bluntschli, *Allgemeines Statsrecht*, t. 2, München 1863, s. 1-2.

³ R. von Mohl, *Staatsrecht, Völkerrecht, Politik. Monographien*, t. 3, Tübingen 1869, s. 220-241; G. Meyer, *Das Studium des öffentlichen Rechtes und der Staatswissenschaften in Deutschland. Akademische Antrittsrede*, Jena 1875, s. 14; J. C. Bluntschli, *Lehre vom modernen Stat*, t. 1: *Allgemeine Statlehre*,

dużo staranniej przestrzegać delimitacji językowej, a co za tym idzie semantycznej między nauką o prawie (*Rechtswissenschaft*) a nauką o państwie (*Staatswissenschaft*), także w polskiej nauce o państwie i prawie⁴. I tu, i tam czyniąc w przypadku nauki o prawie obiektem zainteresowania badawczego – stosownie do wykładni prawa w ujęciu dogmatycznym – ogół obowiązujących norm zachowania, odpowiadających potrzebom współzycia człowieka w społeczności, a przyjętych przez ustawodawcę jako wiążące rozwiązania prawne. W drugim natomiast przypadku stawiając – zgodnie z teorią Geорга Jellinka⁵ – w centrum zainteresowań poznawczych państwo, rozumiane jako sposób organizowania i wykonywania suwerennej władzy w stosunku do ludności zamieszkującej określone terytorium.

Także jednak ten podział nie może zostać uznany tutaj za wyczerpujący. Państwo nie jest bowiem tylko fenomenem prawnym (osobą prawną) w czasie i przestrzeni, który można by wyjaśnić jedynie z perspektywy prawnej. Trudno nie zgodzić się ze stanowiskiem, że chociaż najpierwszą i, by tak rzec, najgłówniejszą cechą państwa jest kreowanie prawa, to niemniej jednak na pewno nie jedyną⁶. Stąd nowożytna nauka o państwie daje wprawdzie sposobność wyjaśnienia cech państwa, ale idąc za poglądem Arystotelesa⁷, to dopiero nauka o polityce umożliwi wgląd w instrumentarium państwa, dzięki któremu jego cele mogą zostać urzeczywistnione⁸.

Owa dowiedziona czy też spekulatywna różnica semantyczna w prowadzonych rozważaniach nie tylko zasługuje na uwagę, ale nawet jej wymaga. Znaczenie przypisane instrumentom polityki państwa da się łatwo objaśnić, jeśli za prawidłowe równoważniki językowe Arystotelesowskiej polityki (*πολιτική επιστήμη*) uznać niemieckie pojęcia *Staatsklugheitslehre*⁹ (nauka o mądrym/dobrym państwie) oraz *Staatskunst*¹⁰ (sztuka rządzenia państwem). Pierwsze z nich, rażąco zresztą w oryginale swoją składniową niezdarnością, zostało rychło wyparte z obiegu¹¹, udziałem drugiego stało się zaś powodzenie wykraczające dalece poza granice Niemiec.

Stuttgart 1875, s. 1-5; L. von Stein, *Gegenwart und Zukunft der Rechts- und Staatswissenschaft Deutschlands*, Stuttgart 1876, s. 324.

⁴ F. Kasperek, *O nauce umiejętności politycznych*, Lwów 1876, s. 38-39; tenże, *Prawo polityczne ogólne z uwzględnieniem austriackiego razem ze wstępną nauką ogólną o państwie*, t. 1: *Uwagi wstępne; Nauka ogólna o państwie*, Kraków 1877, s. 2-11.

⁵ G. Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, Berlin 1914, s. 144.

⁶ H. Schulze, *Einleitung in das deutsche Staatsrecht*, Leipzig 1867, s. 35-36.

⁷ Arystoteles, *Polityka*, ks. VII, rozdz. 12.1, [w:] tenże, *Polityka; Ekonomika; Retoryka; Retoryka dla Aleksandra; Poetyka; Zachęta do filozofii; Ustrój polityczny Aten; List do Aleksandra Wielkiego; Testament*, przeł., wstępy i koment. M. Chigerowa, Warszawa 2001, s. 202, *Dzieła Wszystkie*, t. 6.

⁸ F. Bülow, *Encyklopädie der Staatswissenschaften*, Leipzig 1856, s. 267. Podobnie: R. von Mohl, *Encyklopädie der Staatswissenschaften*, Tübingen 1859, s. 541.

⁹ J. Müller, *Grundriss der Staatsklugheitslehre. Ein Versuch*, Passau 1803, s. IX-X. Podobnie: L. T. von Spittler, *Vorlesungen über Politik*, red. K. Wächter, Stuttgart-Tübingen 1828, s. 1-2.

¹⁰ R. von Mohl, *Encyklopädie...*, s. 539-543.

¹¹ U Hermanna Schulzego pojawia się tylko raz, a i to jako dodatkowy element wyjaśniający relacje pomiędzy polityką a prawem państwowym. Tenże, *Einleitung...*, s. 38.

Przyczyn opisanego zamętu znaczeniowego należałoby szukać w przekładzie zawłości językowych. Najpierw z francuskiego na niemiecki, potem na polski. Pełny tytuł *Umowy społecznej* Jana Jakuba Rousseau brzmi w oryginale *Du contrat social ou principes du droit politique*. W tłumaczeniu niemieckim tytułu tego dzieła oddano słowa *droit politique* wyrażeniem *prawo państwowe* (*Staatsrecht*)¹², gdy tymczasem przekład polski tytułu francuskiego, dosłowny zresztą, przynosi w tej części pojęcie *prawa politycznego*¹³. Uważna lektura drugiego, równie fundamentalnego dla naszych dociekań pierwowzoru, jaki stanowi *O duchu praw* Monteskiusza, pozwala ugruntować się w zasadności mniemania, że *prawo polityczne* definiowane jako prawo *miarkujące stosunek rządzących z rządzonymi*¹⁴ głębiej aniżeli *prawo państwowe* oddaje w języku polskim sens badanego problemu.

Bardziej wnikliwe zastanowienie się nad istotą przedstawionego fenomenu przywodzi na myśl to główne bodaj tutaj spostrzeżenie, iż prawo jest wszak stanowione przez instytucje *par excellence* polityczne, a więc takie jak parlament bądź rząd. Że wreszcie piastunem wykładni prawa według Monteskiusza nie jest bynajmniej nikt inny jak pozostała z trzech władz, mianowicie władza sądownicza, aczkolwiek w określonych przypadkach także władza wykonawcza. Jeśli zatem uświadomimy sobie i ten fakt, że w roli kreatora prawa występuje organizacja polityczna, którą bezsprzecznie państwo jest, to związki prawa i polityki muszą się nam przedstawić jako nadto oczywiste.

W duchu przekonania, iż państwo to żyjący organizm polityczny, interpretacyjny dwugłos niemiecki i polski brzmi w przedmiotowej materii wyjątkowo zgodnie. Najpierw, chronologicznie idąc, niemiecki: *Nie wolno rozdzielać prawa państwowego i polityki. Rzeczywiste państwo żyje, tzn. jest połączeniem prawa i polityki*¹⁵. Zaraz po nim głos polski: *Istnieje tak ścisły związek między naukami prawnymi i politycznymi – a prawo tak przenika wszystkie objawy wspólnego pożycia ludzkiego, że rozdział ścisły nauk prawnych i politycznych nie da się bez szkody obopólnej przeprowadzić*¹⁶.

Świadomość tego stanu rzeczy musiała już najwidoczniej towarzyszyć oświeceniowemu piarstwu politycznemu doby Sejmu Wielkiego (1788-1792), skoro czytamy wówczas, że *Prawo Polityczne w ogólności, znaczy prawidła te, podług których Miasto, Prowincya, lub Naród iaki jest rządzony. Nazywa się inaczej Prawem Publicznym czyli Pospolitym, bo ustanowione iest, albo przynajmniej powinno być ustanowione na pożytek powszechny tych wszystkich, którzy w iedno Polityczne ciało są złączeni*¹⁷, albo u innego autora: *Prawo Polityczne albo Polityka, uczy iuż to iak Narody podług Prawa Natury, rządzićby się powinny: Już to: iak dziś według przyiętych zwyczajow i Praw opisu rządzą*

¹² J.-J. Rousseau, *Vom Gesellschaftsvertrag oder Grundsätze des Staatsrechts*, przeł. H. Brockard, Stuttgart 1979, Reclams Universal-Bibliothek, nr 1769.

¹³ Tenże, *O umowie społecznej, czyli zasady prawa politycznego*, przeł. A. Peretiatkowicz, Poznań 1920.

¹⁴ Monteskiusz, *O duchu praw*, przeł. T. Boy-Żeleński, Warszawa 2002, s. 19-20, *Arcydziela Wielkich Myślicieli. Lois dans le rapport qu'ont ceux qui gouvernent avec ceux qui sont gouvernés*.

¹⁵ J. C. Bluntschli, *Allgemeines Statsrecht*, s. 2. *Man darf Statsrecht und Politik nicht absolut voneinander trennen. Der wirkliche Staat lebt; d.h. er ist Verbindung von Recht und Politik*.

¹⁶ F. Kasperek, *O nauce...*, s. 39 (w cytatach zachowano pisownię oryginalną).

¹⁷ W. Skrzetuski, *Prawo Polityczne Narodu Polskiego*, t. 1, Warszawa 1782, s. 1-2.

© KSIĘGARNIA AKADEMICKA Sp. z o.o.

Adres: ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków,
tel./fax (12) 43 127 43, tel. (12) 422 10 33 w. 1167
e-mail: akademicka@akademicka.pl
KRS: 145510, NIP: 676-007-55-73

akademicka.pl